

САНА ОЛОХ

№ 48 (11976) • Ахсынны 13 күнэ, 2024 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
нүмэргэ

Сага тутуу

Бахсыга Күлтуура дьиэтэ үлэбэ
кирдэ/3

Ахтан-санаан

Сырдык ыраалааба, ыраас
суобастааба/4

Дыйлар уонна дьоннор

Үлэ дьоруойа/6

“Албан аат” түмэл аһылынна

Иити-үөрэтии. Түмэлгэ буйун-учуутал Иван
Михайлович Павлов аатын ингэрдилэр/2

Түмэл үөрүүллэх аһыллытын кыттыылаахтара. Дэмнэнэн иһэн кыттыылаахтара.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Ахсынны
13 күнэ
БЭЭТИНСЭ

Ахсынны
14 күнэ
СУБУОТА

Ахсынны
15 күнэ
БАСКЫҤААННА

Ахсынны
16 күнэ
БЭНИДИЭННИК

Ахсынны
17 күнэ
ОПТУОУРУНЬУК

Ахсынны
18 күнэ
СЭРЭДЭ

Ахсынны
19 күнэ
ЧЭППИЭР

-41° -42°

-34° -40°

-37° -37°

-34° -38°

-36° -39°

-33° -36°

-34° -39°

Тэттик

Кытаанахтар Чурапчы байыастарыгар кемелерүи ыттылар

Сотурутаабыта Кытаанах нэһилиэгин
баһылыга Егор Потапов биир
дойдулаахтарыгар туһайан, “анал байыаннай
дьайыга сылдыар байыастарга гуманитарнай
кемөнү онгоруобун” диэн ыгырыта
тахсыбыта.

Маньаха нэһилиэк дьоно-сэргэтэ түмсэ
түтэн, туох кыалларынан, туһааннаах кемөнү
тэрийбитинэн барбытара. Ол түмүгэр,
ас-үөл, үл-харчы хомуллан бэлэм буолла.
“Нэһилиэгим олохтоохторо анал байыаннай
дьайыга сылдыар Чурапчы улуунун
байыастарыгар 240 киилэ тонн аһы хомуйан
бэлэмнээтилэр. Итини таһынан сахалыы
быһахтары, харыскаллары, үөрэнээччилэртэн
суруктары ыттылар. Итини куоракка олорор
биир дойдулаахтарбыт 100-тэн тахса тыһыанна
солкуобайы хомуйан туттардылар”, - диэн Егор
Потапов иһитиннэрдэ.

Санатан эттэххэ, нэһилиэк дьаһалтатын
дэлгээссийэтэ анал байыаннай дьайыы
буола турар сиригэр ахсынны 12 күнүгэр
айаннаатылар.

“Төрөппүт Албан аата” судаарыстыбаннай наҕарааданы туттулар

Россия Бэрэсидьиэнэ Владимир
Путин “Ойуну иити уонна дьыа кэргэн
институтун бөбүргөтүүгэ үтүөлэрин иһин
судаарыстыбаннай наҕарааданы туттары”
туһунан ыйааһар олобуран, “Төрөппүт Албан
аата” уордунан биир дойдулаахтарбыт,
Арыылаах нэһилиэгин олохтоохторо
Елизавета Николаевна, Андрей Францевич
Яценнар наҕараадаланнылар. Илпээх дьыа
кэргэн 7 ойуну төрөтөн, 30-тан тахса сиэн
минньигэс сытын билэн, 45 сыл бииргэ
олорон кэллилэр. Оҕолоро бары анал
үөрэхтэнэн, үтүө үлэһит дьон буолан, төрөөбүт
улуустара, өрөспүүбүлүкэлэрэ барыара
сайдарын туһугар, үлэ араас хайысхатыгар
үлэлии-хамсыы сыдыаллар. Үтүө холобур
буолар биир дойдулаахтарбытын үрдүк
наҕараадаларынан эбэрдэлиибит!

Үс игирэ оҕо төрөөһүнэ – Чурапчыга иккис түгэн

Дьоллоох төрөппүттэр Туйара Петровна
Устинова уонна улуустут биир күөн
туттар тириэньэрэ Революй Михайлович
Елисеев оҕолорун кытары сотуру иэминэн
дойдуларыгар Хадаарга кэлэри бэлэмнэнэ
сылдыаллар. Перинатальнай киин
үлэһиттэрин болгомотолорунан, сылаас
сыһыаннарыннан ийэ уонна игирэччэннэр
этэнгэлэр. Кырачааннар номнуо сахалыы
ааттаахтар – Байхан, Санаайа уонна Байан.

Манна даҕатан эттэххэ, Чурапчы улуугар
бастааы манньк үс игирэ – иккис уол уонна
биир кыыс оҕо 40-ча сыл анараа өттүгэр
төрөөбүттэрэ. Дьоллоох ийэниэн Инна
Семеновна Петрова буолар.

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Сэминээргэ мэдиссиинэ каадырдарынан хаччылыы боппуруостарын көрдүлэр

Ил Дархан видеосибээс нөүгө Арасыйыа Бырабыталыстыбатын Бэрэссэдээтэлин солбуйааччы Татьяна Голикова ыппыт «Дойду доруобуйа харыстабылын бүтүгүтүэ уонна сарсынныта» сэминээригэр мэдиссиинэ каадырдарынан хаччылыы боппуруостарын көрдүлэр. Саха сиригэр 5243 быраас, 11694 орто уонна 3688 алын сүһүөх мэдиссиинэ каадыра үлэлиир. Быраастарынан хаччылыы 78,5%, орто сүһүөх мэдиссиинэ каадырынан - 92%, алын сүһүөх мэдиссиинэ каадырынан - 95,1% тэҥнээһэр. Быраастарынан уонна орто сүһүөх мэдиссиинэ каадырынан хаччылыы үрдээбитин туһунан бэлиэтээтилэр.

Ил Дархан быһа эфирга табыста

Айсен Николаев «Саха», «Якутия 24» теле-ханаалларга уонна «Тэтим» араадыһаа «Саха сирэ, иннин диэки!» биэрингэ быһа эфирга табыста. Өрөспүүбүлүкэ сударыстыбаннай бүддьүөтэ уустук, санкция кэмигэр ылыныллыбыт да буоллар, дойду эрэгийиэниэрин 15 улахан бүддьүөтүн ахсааныгар киирэрин туһунан иһитиннэрдэ. Ороскуотун чааһа 332 млрд тахса солк. тэҥнээһэр. Социальной политика, үөрөх, доруобуйа харыстабылын, култуура, спорт эйгэлэрэ бүддьүөт ороскуотун 45% ылаллар. Айсен Николаев кэлэр сылга тһа хаһаайыстыбатыгар аан бастакытын 15 млрд солкубайтан тахса үп көрүлүбүтүн туһунан эттэ. Онуоха араас хамыһыйаларынан улахан, дьобууннаах үлэ барбытын бэлиэтээтэ.

Айсен Николаев Саха сиригэр «Авиалесоохрана» тэрилтэ биэс саҥа салаатын тэриллэрин туһунан эттэ. Тыаһы баһаартан көмүскүүр тэрээһиннэргэ федеральнай үп эбии көрүллэн, 2025 сылга Өлүөхүмэҥэ Саныахтаахха, Ленскэйгэ Витимгэ, 2026 сылга Эдигээнгэ уонна Орто Халымаҥа, 2027 сылга Абылга авиаотделениелар баар буолуохтара. Онно анаан матырыйалнай-технической базаларын тутуохтара. «Авиалесоохрана» тэрилтэҥэ эбии 375 саҥа үлэһити ылыахтара.

Ил Дархан Кыргызстаанга үлэтинэн сырытын түмүгүнэн иһитиннэрдэ. Бэрэсидьиэн Садыр Жапаровтын 2026 сыллаахха «Азия оҥолоро» Кыргызстаанга аан бастаан атын киэбинэни ытыллыабын туһунан кэпсэппиттерин туһунан иһитиннэрдэ. Холбоор, стритбол, брейкинг, роллинг уо.д.а. көрүннэргэ.

Национальной бырайыактары олоххо киллэри мунһаа буолла

Ил Дархан дойду Бэрэсидьиэнин Стратегической сайдыыта уонна национальной бырайыактары олоххо киллэригэ Сэбиэтин мунһааар кытына. Владимир Путин 2018 сылтан ыла национальной бырайыактары олоххо киллэри кэмигэр туох үлэ оҥоһуллубутун сийилии ырытта уонна 2030 сылга диэри сорукары туруорда. Счетнай палаатаҥа 2019 сылтан 2024 сылга диэри национальной бырайыактар хайдах олоххо кииринилэрин ырытан көрөргө, тустаах түмүктэри уонна сүбэлэри оҥорорго, Бырабыталыстыбаҥа — саҥа национальной бырайыактары олоххо киллэргэ этинилэри учуоттуурга соруудахтара.

СӨ Ил Дарханын уонна Бырабыталыстыбатын пресс-сулууспата.

“Албан аат” түмэл аһылынна

Иити-үөрэтии. Түмэлгэ буйун-учуутал Иван Михайлович Павлов аатынан ингэрдиһэр.

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Ахсынны 9 күнүгэр Дойду үрдүнэн Аҕа дойду Дьоруойдарын күнүгэр сөп түбэһиннэрин, Чурапчы нэһилиэгин “Бырааба томторугар” буйун-учуутал Иван Михайлович Павлов аатынан “Албан аат” түмэлин дьэһэ аһылынна.

Устуоруйа быһыын сэгэтэн көрөр эбит буоллааха, Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэриигэ Саха сириттэн, барыта холбоон, 62091 киһи ынырыллан барбыта. Онтон сэрии толоонугар 32466 дьоммут хорсуннук охтубуттара, 29625 киһи кыйыы-хотуу көтөллөөх уоттаах сэрииттэн тыыннаах эргиллэн кэлэн, эйэлээх олоҕу уһансыбыттара. Биэс сыл устата тыһынарын харыстаабакка дохсуннук сэриилэспит 2300 саха буйуна уордьаннарынан уонна мэтээллэринэн наҕараадалааммыттара.

Биһиги бүгүн киэн тутта ааттыбыт, биһир дойдулаахпытын, аатырбыт артиллериһы, Сталинград кыргыһымтын Дьоруойун, Берлингэ тийэ фашистары уруххаласпыт Гавриил Дмитриевич Протодаьяконовы. Киһини төһө даҕаны Сэбиэскэй Сойуус Дьоруойунан билиммэтэхтэрин иһин, саха дьонугар норуот Дьоруойун быһыытынан биллэр. Чурапчы улууттан барыта 47 киһи “Албан аат” уордьанынан наҕараадалааммыттара.

1979-1989 сылларга Афганистан Демократической Өрөспүүбүлүкэтин территориятыгар “Афганистан сэриитэ” диэн ааттаммыт бойобуой конфликтка эдэркээн саха уолатара бэйэлэрин интернациональной изэстэрин чизэстэхтик толорбуттара.

Оттон 90-с дьаалхааннаах сылларга Чечня өрөспүүбүлүкэтигэр буолбут бойобуой дьайыыларга Саха сириттэн, быһа колоон, 2000-тан тахса киһи кыттыбыта биллэр. Биһиги улууспутугар күн бүгүн 40-тан тахса бойобуой дьайыы бэ-

тэрээнэ олорор, үлэли-хамсыы сылдьар.

Оттон Украинаҥа буола турар анал байыланнай дьайыыга биһиги Сахабыт сирин уолаттара хорсуннук сэриилэһэ сылдьаллар. Уһулчулаах хорсун быһыыларын иһин тодус Саха буйууннарыгар: Александр Колесовка, Алексей Неустроев, Филипп Евсеев, кыргыһы хонуутугар сырдык тыһынын толук уурбут Дмитрий Егоровка, Игорь Юргинка, Николай Соболевка, Родион Максимовка, Николай Евдокимовка, Дмитрий Кузнецкова — Арасыйыа Дьоруойа үрдүк ааты ингэрдиһэр.

Аҕа дойду Дьоруойдарын күнүн көрсө, Дьоруой үрдүк аатын ылбыт, Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэриигэ, араас сыллардаагы байыланнай конфликттарга уонна анал байыланнай дьайыы кыттылаахтарыгар аналлаах, сагалыы оҥоһуулаах, Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттылааҥа, “Аҕа дойду Улуу сэриитин 1-кы степеннээх”, “Албан аат 2-с степеннээх”, “СӨ Хотугу Сулус” уордьаннар кавалердара, СӨ үтүөлээх учуутала, Былатыан Ойуунускай аатынан Сударыстыбаннай бириэмийэ лауреата, “Память” киһигэ мемориал сүрүн эраадектэҥэ, Чурапчы улуунун, Чурапчы, Бодугур нэһилиэктерин Бочуоттаах олохтооҕо Иван Михайлович Павлов аатынан түмэл дьэһэтин аһыы бэлиэ тэрээһинэ буолла.

Үөрүүлээх чааска “Чурапчы улууна” МО баһылыга Степан Саргыдаев, Чурапчы улуунун дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Яков Оконешников, “Чурапчы нэһилиэгэ” тһа сирин түөлбөтин баһылыга Владимир Сивцев, Иван Михайлович төрөппүт уола Михаил Павлов, Андрей Саввин аатынан Чурапчытаагы устуоруйа уонна этнография түмэлин дириэктэрэ Афанасий Захаров, “Медведь” чинчийэр-көрдүүр этэрээт хамандыыра Игорь Тума, бойобуой дьайыы бэтэрээннэрэ, улуус оскуоаларын үөрэнээччилэрэ, улуус дьаһалтаҥын үлэһиттэҥэ, нэһилиэк баһылыктара кыттыһы ыллылар.

“Албан аат” түмэл аалай кыһыл лиэнтэтин улуус баһылыга Степан Саргыдаев, бойобуой дьайыы бэтэрээнэ Семен Павлов, Арасыйыа үөрэҥириитин туйгуна, Иван Павлов аатынан “Албан аат” түмэл сайайааччыта Михаил Дьячковский быстылар.

Видео
бу оҥотон
кыһын
кыһын

Бахсыга Култуура дьиэтэ үлэбэ киирдэ

Сага тутуу. Сага дьиэ "Култуура" национальнай бырайыак чэрчитинэн тутулунна. Дьиэни Владимир Цыпандин салайааччылаах "Стройкомплект" ХЭТ тутан киллэрдэ.

Елена МАКАРИНСКАЯ

Икки этээстээх дьиэ уопсайа 1030,2 кв.м. иэннээх, 121 көрөөччү олорор мистэлээх киэҥ саалалаах, мистэлиин уонна оборудованиенан хааччыллыбыт.

Билиэ түгэнтэ СӨ Бырабыыталыстыбатын бэрэссэдээтэлин солбуйааччы Сергей Местников, РФ сенатора Егор Борисов көргөһүннэн Прасковья Петровна, Култуура министри Афанасий Ноев, улуус баһылыга Степан Саргыдаев, дьокутааттар Сэбиэттэрин бэрэссэдээтэлэ Яков Оконешиников, о.д.а. эбэрдэ тылларын эттилэр, наһараадалары туттардылар.

Алгыс сиэрин-туомун Бахсыттан төрүттээх СӨ норуодунан артыыһа Герасим Васильев, СӨ үтүөлээх артыыһа Александр Дьячковская – Ырыа Саарын ыйтылар. Аалай кыһыл лиэнтэни Сергей Местников, Степан Саргыдаев, Иннокентий Барашков уонна сага дьиэ салайааччыта Людмила Местникова быстылар.

"Сага эбийиэк тутуллуон иннинэ хас да сириин көһө сылдьан үлэлэбиллэ. Ол кур-

дук, 1995с. бүтүүлэригэр урукку, оһоһунан оттулар балыһа дьиэтигэр, 1997с. Томтортон көһөрүллэн аҕалыллыбыт маһаһын дьиэтигэр, салгыы култуурунай-спортивнай киининэн, "Маарыкчаан" ПО дьиэтинэн төттөрү-таары көһө сылдьыбытара. Оһон бүтүгүттэн үлэлииргэ-хамсыырга, сайдарга сага саахтар, кыахтар арылыннылар. Олохтоохтор үөрүүбүт уонна махталбыт мунура суох", — диир нэһилиэк баһылыга Иннокентий Барашков санаатын үлэстэр.

Санатан эттэххэ, Бахсыттан ырыаһыт Александр Дьячковская- Ырыа Саарын, медиа эйгэбэ киэҥник биллэр Анна Егорова-Николь, Оһо искусство оскуолатын скрипкаҕа преподавателэ Анастасия Слепцова, о.д.а. курдук ааттаах-суоллаах айар дьон тахсыбытара.

Бахсыга билигин хас даҕаны айар түмсүү үлэлиир. Любовь Барашкова салайааччылаах "Эрэл", "Саһарҕа" үнүкү бөлөхтөрө. Надежда Барашкова салайааччылаах "Күөрөгэй" ырыа ансамблыа, "Далбарайдар" фольклор бөлөхө, Иннокентий Барашков салайааччылаах "Туйма" ВИА, Татьяна Ногови-

■ Култуура дьиэтин тас көстүүтэ, АЛЛАПТАР ТҮӨРҮНТЭ

цына салайааччылаах "Уран тарбах" истэһиниэннэр түмсүүлэрэ, Туяра Слепцова салайааччылаах мусуой.

Видео
бу ситэһин
киирэн көрүң

Култуура. Чурапчытаагы мусуой саналыы өрөмүөннэнэн үлэбэ киирдэ

Марфа ПЕТРОВА

А.А. Саввин аатынан Чурапчытаагы этнография уонна история мусуойа РФ Култууратын министриэтибэтин иһинэн «Култуура» национальнай бырайыак чэрчитинэн толору өрөмүөннэнэн.

Түмэл 2022-2023 сылларга «Култуура» национальнай бырайыак сүүмүрдир куонкуруһугар кыайан, үп көрүллэн, аныгы ирдэбилгэ толору эппиэттир өрөмүөн үлэбэ ытыллан олоххо киирдэ. Ол курдук, эбийиэк муостатын, истэһиннэрин, үрдүн онордулар, түннүктэрэ уларыттылар, сага уот-күөс, иттиги ситимэ тардылынна. Үлэни бэдэрээччи «ПД-Инжиниринг» ХЭТ былааннамыт кэмигэр хаачыстыбалаахтык толордо. Эбийиэк 434 мистэрэ кв.м иэннээх.

Мусуой үлэбэ киириитин үөрүүлээх тэрээһинигэр улуус баһылыга Степан Саргыдаев, улуус дьокутааттарын Сэбиэттин бэрэссэдээтэлэ Яков Оконешиников эбэрдэлэтилар. Ил Түмэн Бочуотунан грамотатын Чурапчытаагы түмэл научнай

■ Мусуой үөрүүлээх аһыллыта, АЛЛАПТАР ТҮӨРҮНТЭ

сотруднигар Юрий Толстоуховка уонна «Үтүө суобастаах үлэтин иһин» бочуоттаах белиэни үлэ бэтэрэнигэр, суруналыыс Варвара Поповага туттардылар.

СӨ Култуура уонна духуобунай сайдыы министриэ Афанасий Ноев эбэрдэлээн туран, түмэл технической өттүнэн хааччыллытыгар 5,3 мөл. суумалаах субсидия сэртипикэтин туттарда. Бу бырагыраама «Дьиэ көргөн» национальнай бырайыак чэрчитинэн олоххо

киирэр. Салгыы «ПД-Инжиниринг» ХЭТ үлэһиттэригэр Махтал суругу туттарда.

Билиэ күнүгэ СӨ Култуура уонна духуобунай сайдыы министриэтибэ, Гуманитарнай чинчийи уонна аҕыйах ахсааннаах хотугу омуктар кыһаллаларын института уонна Чурапчы улуунун дьаһалтата биригэ үлэлииргэ үс өрүттээх сөбүлэни түһэристилэр.

Салгыы мусуой устун экскурсия тэрилинэ, «Артефакт» бырайыак туһунан билиһин-

нэрдилэр. «Артефакт» цифровой платформа РФ Култууратын министриэтибэтин иһинэн үлэлиир. Манна мусуой экспонаттарын QR-кодунан киирэн көрүүххэ сөл. Экспонат ис хоһоонун профессиональнай аудио-гид нууччалыы уонна омук тылыннан кэпсир кыахтаах. Бу бырагыраама Саха сириг муниципальнай мусуойдарыттан бастакынан Чурапчытаагы мусуой киирэн, 40 экспонат дааннайа утулунна.

Бу күн Гуманитарнай чин-

чийи уонна аҕыйах ахсааннаах хотугу омуктар кыһаллаларын институтун дириэктэрэ Сардана Боякова, СӨ Национальнай библиотэтиэкэтин дириэктэрэ Саргылана Максимова, Ем. Ярославская аатынан Дьокуускайдаагы мусуой дириэктэрин солбуйааччы Алексей Ховров, Чурапчы нэһилиэгин баһылыгын социальнай болпуростарга солбуйааччы Варвара Макарова у.д.а. кытыннылар, истиг эбэрдэлэрин тиэртилэр уонна наһараадалары туттардылар.

Ахсынның 9 күнэ – Аҕа дойду Дьоруойдарын күнэ

Үйэтити. Чурапчыга бойобуой дьайыы бэтэрээннэрэ Аҕа дойду Дьоруойдарын күнүн бэлиэтиир дьаһалга кыттыыны ыллылар.

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

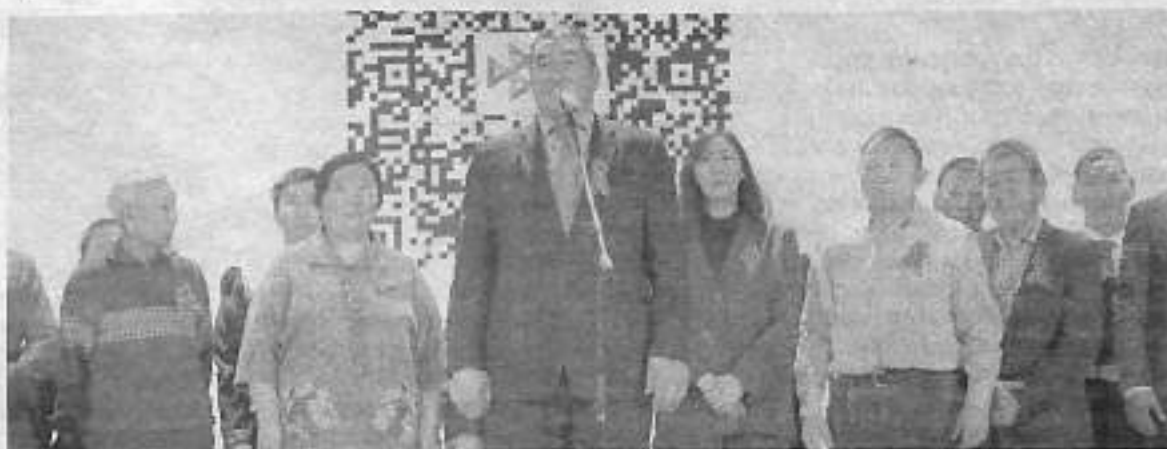
Чурапчы улуусун баһылыга Степан Саргыдаев бойобуой дьайыы бэтэрээннэрин бука барыларын, дойду дьонун кизин тутуна итиэннэ байыаннай чаастар элиталарынан сыаналаата.

Ахсынның 9 күнүгэр оройуоннааҕы "Айылгы" НАД-гэр Чурапчы улуусун баһылыга Степан Саргыдаев артиллерист Гавриил Протодаконов аатынан түөскэ анньыллар мэтээллэри кыргыһыы хонуутугар хорсундук сулууспалымы сылдыар уолаттарга, анал байыаннай дьайыы кыттыылаахтарыгар туттарда.

"Аҕа дойдуну көмүскүүр модун санаалаах дьоруойдары иитэн таһаарыы Ийэ дойдуга сүгүэн суолталааҕын биһиги хаһаагытааҕар даҕаны өйдүүбүт.

Ийэ дойдуга суостаах-суодаллаах күннэр тирээтэхтэринэ, Саха сириг олохтоохторо хаһан да туора турбат этилэрэ. Билинги көлүөнэ Аҕа дойду көмүскэлгэр инники күөҥнэ кириэртэн чаҕыйбат, Ийэ дойдуга бэриниллээх дьон буолалларын, мин кизин туттабын.

Хас биридир дьэ кэргэн үйэлээх үгэһи тутуһар. Ол быһытынан, бүтүн биһиги

■ Тэрээһин түгэниитин, ааҕытар хаартыскада түһөрүөт.

бары, биридир дьэ кэргэн курдук. Улуу Кыайымын аҕалыбыт Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттыылаахтарын дьоруойдуу быһымаларыгар сүгүрүйэбит.

Ытыктыыр бэтэрээннэригэр хорсун быһыылара, эр санааларымылар Арасыйа бүтүгү көлүөнэ дьонугар холобур буолар. Аҕа дойду Улуу сэриитигэр биэс сыл устата хааннаах кыргыһыларга санаабытын түһэрбөккө, уустук кэмнэри туораан кыайыыны уһансыбыккыт. Сэриг кэнниттэн эйэлээх олоҕу түстөһөргө эр санааларымы тыыннаах холобурунан буолбуккун, буойуннуу бэринилээхтик үлэлээбиккун.

Хомойуох иһин, Сир үрдүгэр фашизм эмиз үөскээн эрэр. Аҕаларбыт, эһэлэрбит суолларын

батыһан, Арасыйа билинги көлүөнэтигэр нацизмы утары хорсундук туруулаһа дьон эрэнэбин.

Анал байыаннай эпэрээсийэ бойобуой соруудаҕын толоро сылдыар Арасыйа бары граждана, ол иһигэр биһиги биридир дойдутаахтарбыт – Аҕа дойду бүтүгү Дьоруойдара. Кинилэр – каадырабай байыаннайдар, хантаараагынан, мобилизациянан барбыттар уонна баҕа өттүнэн барбыт Ийэ дойдутарыгар дьин чакчы бэриниллээх дьоммут – элбэх омуктаах дойдубутугар көңүл уонна эйэ туругуларын, хас биридирбит эйэлээх олоххо олоһорбут туһугар туруулаһаллар. Биһиги өрөспүүбүлүкэбит дьоруойдарытын өйөөн, эбии

тэрилинэн, малынан, аһынан-үөлүнэн хааччыйар, Бырабыыталыстыбабыт, муниципальнай тэриллилэрбит байыаннай сулууспалаахтар дьэ кэргэттэрин өйүүллэр. Чурапчы улуусун олохтоохторо эмиз бэйэлэрин баҕаларынан байыастар оҕолоругар, кэргэттэригэр, төрөптүттэригэр көмөлөһөлөрө махталлаах. Дьоруойдары иитэн таһаарыт төрөптүттэргэ, кинилэр дьэ кэргэттэригэр уонна оҕолоругар чизэ уонна ытыктабыл буолуохтун! Аҕа дойдубут бүтүгү Дьоруойдарын – эр санаалаах эһэлэрбитин, хорсун-хоодуот аҕаларбытын, уолаттарбытын, убайдарбытын, бырааттарбытын – бука барыгытын төрөөбүт дойдубутугар, алаһа дьэҕитигэр кыайымы

көтөллөөх эргиллэн кэлэргитин эрэнэ күүтэбит!

Аҕа дойду Дьоруойдарын күнүнэн бүтүн дьоруойдарытын уруйдуубут-айхаллыбыт. Хомойуох иһин, биһиги ортобугулар суох дьоруойдарытын ахтан-санаан ааһар – ытык иэспит. Кинилэри кэриэстээн, дойдубут, өрөспүүбүлүкэбит историятыгар кыһыл көмүс буукубанан суруллубут сырдык ааттарын оскуолаларга, уулуссаларга интэрэн, олоһорбут олохторун холобур оҕостон ыччаттарыбытгар тиздирдэхпит! Аҕа дойду Дьоруойдарыгар – үйэлэргэ умнуллубат Албан Аат!" – дьин Степан Анатольевич бэйэтин этигитигэр бэлиэтээтэ.

Улуус баһылыга кинилэри сэргэ оройуонмут чизэһин байыаннай-патриотическай оонньууларга өрөспүүбүлүкэ, дойду таһымнаах куонкурустарга көмүскэбит эдэр армеецтары Феликс Поморцев аатынан мэтээлинэн наҕараадалаата.

Итини таһынан Сталинград сэриитин Дьоруойа Гавриил Протодаконовка аналлаах пааматынньыгы туруорууга үп хомуурун аахсыйата кэлэр сыл кулун тутар ыйыгар дьэри ытылларын, Улуу Кыайыы 80 сылын көрсөр дьаһаллар саҕаламмыттарын иһитиннэрдилэр.

Ахтан-санаан. Сырдык ыраллааҕа, ыраас суобастааҕа

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Үлэ бэтэрээнэ, РФ суруналыыстарын Союуунун чилиэнэ Мария Сидорова төрөөбүтэ 75 сыла туолла.

Хоһоонньут, үлэ бэтэрээнэ, РФ суруналыыстарын Союуунун чилиэнэ Мария Николаевна (Михайлова) Сидорова 1949 сыллаахха ахсынның 12 күнүгэр Чурапчы оройуонун Болугур нэһилиэгэр колхуостар дьэ кэргэннэ үһүс оҕонон күн сириг көрбүтэ.

Аҕата Николай Андреевич Михайлов – Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттылааҕа. Дойдугар эргиллэн кэлэн баран, сэриигэ эмсэҕэлээбит бааһа баалаан, оҕолор кырдаларыгар, 1962 сыллаахха өлбүтэ. Ийэтэ Прасковья Архиповна Михайлова ыарахан ыарыгыттан 1972 сыллаахха күн сириттэн барбыта.

Мария төрдүс кылааска дьэри Мындаҕайыга үөрэммитэ. Онтон салгыы орто оскуоланы интэринээт-оскуолаҕа үөрэнэн бүтэрбитэ.

1968 сыллаахха оччотооһу

ыччат сизиринэн "Оскуола-производство-үрдүк үөрэх" дьин дьининэн Субуруускай аатынан солхуос Хатылытааҕы отделениегэр икки сыл ыанньык-сыттаабыта.

1970 сыллаахха Саха судаарыстыбаннай университет саха тылын уонна литературатын салаатыгар туттарсан үөрэххэ кирибитэ.

1975 сыллаахха университеты бүтэрэн, үлэтин интэринээт-оскуолаҕа учууталынан саҕалаабыта. Биэс сыл устата

оҕолору төрөөбүт тылларын, саха суруйааччыларын уусуран айымньыларын билэргэ үөрөппитэ.

1980 сыллаахха оройуоннааҕы "Сага олох" хаһыакка кэрэспэдиэтинэн үлэһини кирибитэ. Култуура уонна олох-дьаһах, сурук отделларын сэбиэдиссэйинэн, эрдээктэри солбуйааччынан, эрдээктэринэн үлэлээбитэ.

1983 сыллаахха ССРС суруналыыстарын Союуунун чилиэнинэн кирибитэ.

1985 сыллаахха Филипп Иванович Сидорова кэргэн тахсыбыта. Уол оҕоломмуттара. 1997 сыллаахха кэргэн олохтон туораабыта. Уоллара Женья кэниги Чурапчытааҕы Ис дьыала отделениегэр суоппардаабыта, кэргэннээх.

1990 сыллаахха эппиэтинээтэ үлэһити Сэбиэскэй Союуус Коммунистическай баартыйатын чилиэнинэн ылбыттара.

2000 сыллаахха "Сага олох" эрдээктэригэр үлэһини сылдан бочуоттаах сыпһыалаҥҥа тахсыбыта.

Мария Николаевна универ-

ситекка үөрэнэр сылларыгар "Сэргэлээх уоттара" литературнай түмсүүтэ сылдыбыта. Тарбахха баттанар, элбэҕи эрэннэрэр хоһоонньут буолбута. 1976 сыллаахха "Чэчир – 76" дьин эдэр автордар хомуурунньуктарыгар хоһооннору кирибитэ. 1983 сыллаахха "Кутаа тула" дьин эдэр суруйааччылар хоһооннорун хомуурунньутар кини "Сэргэбэр айан" дьин хоһоонун бөлөҕө бэчээттэммитэ. Чурапчытын дьонугар анаан суруйбут дьин ийинилээх хоһооннору ырыа буолан ыллаллар. Кытаанах нэһилиэгэр анаан "Сайда тур, туругур!" хоһооно бу нэһилиэк гимнэ буолбута. Айар куттаах оройуон ыччатын түмсүүтүн бэрэсэдээтэлинэн үлэлээбитэ.

Мария Сидорова интэринээт-оскуолаҕа, оройуон хаһыатыгар олус таһаарылаахтык, айымньылаахтык үлэлээбитэ. Оскуола салаататын, үөрэх улуустааҕы управлениетын элбэх бочуотунай грамоталарынан, Махтал суруктарынан наҕараадаламмыта. Айар үлэһиттэр Социалистическай куталаһыыларыгар мэддиги баатыһнаар

кэккэлэригэр сылдыбыта. Үлэтэ үрдүктүк сыаналанан, ЫБСЛКС обкомун, ССКП райкомун, райсэбиэт исполкомун, ССРС суруналыыстарын Союуунун, СӨ суруналыыстарын бырабылыанньатын Бочуотунай грамоталарынан, Дипломнарынан, Махтал суруктарынан бэлиэтэммитэ.

САҢА КҮН

Кэрэҕээн ылаастар кынаттара
Сибэҕилээх хамсаата,
Көрүт, илин саҕахтан
Иһэр манна сарсыарда.

Таптыбын бу сырдык түгэни –
Олоҕум салҕанан барытым,
Чаҕыл күн, ийэ сир көрсүһэр
Өрөгөй үөрүлээх чаастарым.

Хайыамый, мин эмиз барыабын,
Хаалаарыам бу сиргэ букатын.
Ол кэмгэ даҕаны истиҕым
Алаастар сага күн тылларым.

Суугунас чаранга биридир хатын
Күн дьэки уунуоҕа лабаатын,
Ол хатын этигэр алгыһын –
Алаастар төлөһөөх тапталым.

Нина Чигирева чабылхай аатын алмаанынан үйэтиттилэр

Бырамысыланнас. Нина Чигирева аатын алмааска ингэри – бу ытыктабыл, билини эрэ буолбакка, бу – эдэр артыыстары сангаттан-сага ситиһиигэ көбүлүүр суол.

Андрей ШИЛОВ

Ааспыт үйэ 1959 сылыттан садалаан, АПРОСА хампаанна ураты улахан алмааны буллабына, ол күндү тааска Саха сиригэр устуоруйатыгар уһулччу суолу-киһи хаалларбыт, улахан үтүөлээх өгөлөөх үтүө дьон аатын ингэрэр үгэстээх.

Оччоттон баччаа диэри элбэх киһи аатын үйэтиттилэр. Холобур, аңаардас бу сылга үктэнэн баран, Саха сиригэр эрэ буолбакка, бүтүн дойду үрдүнэн ааттара ааттаммыт түөрт биэр дойдутаахпыт аатын күндү тааска ингэрибэттэрэ. Олортон биридэстэрэ – сахалык тыллаах тапталлаах ырыаһыт Нина Николаевна Чигирева.

Быйыл ыам ыйын 19 күнүгэр “Удачный” трубкаттан көстүбүт 62,8 карат ыйааһыннаах алмаас билигин саха оператын уһулччулаах ырыаһыта Нина Николаевна Чигирева аатын сүтэр. Кини – Арасыйыа үтүөлээх, СӨ норуодунай артыыһа, М.И. Глинка аатынан ырыаһыттар Бүтүн Сойуустары 10-с куюнкурстарын лауреата. Саха аныгы оператын чабылхай сулуһа, ураты дэгэттээх меццо-сопрано куюластаах, аан дойду бастың түһүлгэлэригэр ыллаабыт-туойбут Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуодунай артыыһа Нина Чигирева опера ускуустубатын нэһилиэнньэ киһе арангытыгар тарҕатарга, Саха сиригэр олохтоохтору муусука култууратын өйдүүр, ылынар буолалларын туһугар ис сүрэхтэрин үлэлээбитэ, айар-тутар үлэтин биэр сүрүн хайыската онгостубута.

Саха сиригэр ырыатынан аатталпыта

Сэттинньи 29 күнүгэр Опера уонна балет судаарыстыбаннай тыйаатырыгар Нина Чигирева төрөөбүтэ 70 сылыгар анаан “Ньургун Боотур” операны көрдөрдүлэр. Нина Николаевна олохун аргыһа Сергей Чигирев иһитиннэрбитинэн, дьингэр, бу айар кизэһэ сыл саваланытыгар үбүлүөй быһымытынан тэриллэхтээх этэ да, бары билэрбит курдук, быйыл саас норуот тапталлаах артыыһа олохтон туораан, кэриэстиир кизэһээ кубулуйда.

“Нина Николаевна Чигирева улахан артыыс, үтүөкэннээх ырыаһыт быһымытынан СӨ Опера уонна балет судаарыстыбаннай тыйаатырыгар эрэ буолбакка, Арасыйыа атын куораттарыгар уонна аан дойду түһүлгэлэригэр эмиз биллэрэ. Кини күннээҕи олоһор олус сүдүргү, сэмэй уонна олох хас

биридии күнүттэн үөрэр киһи этэ. Кини тулалыыр дьонун барытын таптыра, ол ураты дьоннору Үөһэттэн анаммыт курдуга. Кини дьээ кэргэнин, биригэ төрөөбүттэрин (11 этилэр), төрөөбүт дойдутун, тапталлаах Эмиһин, 40-ча сыл усталаах-туоратыгар бэринилээхтик үлэлээбит тыйаатырын, кэлиһгэлэрин эмиз олус таптыра. Мин Нина Чигирева курдук ураты, кэрэ уонна уһулччу талааннаах киһини күн сиригэр балаһтээбит төрөһүтүгэр уонна Амма сиригэр-уотугар, бар дьонугар күүскэ махтанабын.

Дьикитэ диэн, кини ырыа араас жанрыгар күүстээҕэ. Мин санаабар, нуучча романстарын киниттэн ордук ким да ыллаабат этэ. Кини нууччалык да, сахалык да, италиялык да олус үчүгэйдик ылдыра, араас партиялары уонна ырыалары толорор. Кини Москва уонна Санкт-Петербург бастың сыаналарыгар ыллаабыта, Дьобуруона элбэх дойдутун кэрийбитэ, Японияда уонна Кытайга сымдыбыта. Нина ордук элбэхтик 1990-с сс., өрөспүүбүлүкэбит атаҕар турар кэмнэригэр, гостуруоллаабыта. Оччолорго биһиги Бастагы Бэрсидьизмит Михаил Ефимович Николаев аан дойдута Саха сиригэр туһунан, төһө кыалларынан, элбэх киһи билиэн баҕарара. Нина Николаевна үгүс дойдуга далэгтээссийэлэри да кытта, бэйэтин тус кэнсиэринэн да айанныыра. Ол сағана аан дойду биһиги өрөспүүбүлүкэбитин аңаардас алмааһынан, биридийээнинэн, ааттаах-суоллаах АПРОСА хампаанньанан эрэ буолбакка, уһулччулаах артыыстарынан уонна ырыаһыттарынан эмиз билбитэ.

Нина Чигирева аатын алмааска ингэри – кини аатын үйэтитим биэр суола. Мин биһиги дьээ кэргэммит аатыттан АПРОСА хампаанньада ити курдук үтүө бэлэҕин иһин дирик махталбын тиэрдэбин. Кини – опера уһулччулаах ырыаһыта. Онон, кини аата ити курдук үйэтитиллэн үйэтитилиннэ”, – диэн Сергей Чигирев

кэпсээтэ.

“Саха Өрөспүүбүлүкэтин Култуурада уонна духуобунай сайдымга министриэтибэтин көдүлээһининэн, Саха сиригэр уонна аан дойду олохтоохторун кэрэ куюлаһынан сөхтөрбүт уонна үөрдүбүт Нина Николаевна Чигирева аатын АПРОСА хампаанньа быйыл “Удачный” трубкаттан көстүбүт 62,8 карат ыйааһыннаах улахан алмааска ингэрдэ.

Нина Чигирева умнуллубат аата

Үбүлүөйдээх бэлиэ күн Опера уонна балет судаарыстыбаннай тыйаатыра анал пуондатыттан Нина Чигирева хаартыскаларын, Арасыйыа уонна аан дойду сыаналарыгар ылдырыгар кэппит көстүүмнэрин, кэнсиэрдир былаачыйаларын түмэн, интэриэһинэй быыстапканы тэрийдэ. Ол быыстапкада өссө анал витринада турар алмаас таас куюпуйатын көрүүххэ сөп. Кэлиң ону эригэр Сергей Чигиревка тиксэрихтэрэ.

“Арасыйыа норуодунай артыыһа Андрей Саввич Борисов туруорбүт “Ньургун Боотур” олонхо-операта 2022 сыллаахха Саха АССР төрүттэммитэ 100 сылын бэлиэтиир бырааһыннык чэрчитинэн сүрэхтэммитэ. Бу М.Н. Жирков уонна Г.И. Литинскэй операларынан алтыс туруоруу этэ. Икки сыл иһигэр испэктээҕи 25 төгүл көрдөрдүбүт. “Ньургун Боотур” биһиги Москвада Улахан уонна Санкт-Петербурга Мариинскай тыйаатырдарга, ону таһынан, Астанада, Алматыга, Бишкеккэ көрдөрбүлүт. Бу испэктээк биһиги өрөспүүбүлүкэбитигэр профессиональнай ускуустуба биэр ураты суолталаах бэлиэ түгэнэ буолбута.

Испэктээккэ Нина Николаевна бүтэһигин 2023 сыл олунньуттар бэйэтин тыйаатырын сыанатыгар тахсыбыта. Онон, бу көрдөрүү Саха сиригэр уһулччулаах артыыһын сырдык аатыгар анаммыта ураты суолталаах буолла. Түгэни туһанан, тый-

аатырбыт аатыттан Нина Николаевна Чигирева төрөөбүтэ 70 сылын бэлиэтиир үбүлүөйдээх тэрээһингэ кыттыбыт бар дьонго махталбытын тиэрдэбит. АПРОСА хампаанньада кини аатын алмааска ингэрибэттэригэр эмиз махтанабыт. Нина Николаевна аата биһиги тыйаатырбыт устуоруйатыгар кэмүс буукубаларынан суруллуода”, – диэн испэктээк иннинэ Опера уонна балет тыйаатырын дириэктэрэ Владислав Левочкин кэпсээтэ.

“Саамай үтүө киһи”

“Ньургун Боотур” олонхо-операда барыта 200-тэн тахса ырыаһыт кыттар. Олор ортолоругар СӨ Опера уонна балет судаарыстыбаннай тыйаатырын солистара, хуора, балета уонна симфоническай аркыастара, Олонхо тыйаатырын артыыстара уонна муусукааннара, ону саргы “Виртуозы Якутии” судаарыстыбаннай ансамбыл бааллар. Саха оператын биэр солбуллубат артыыһа Нина Николаевна Чигирева буолара. СӨ норуодунай артыыһа, Опера уонна балет судаарыстыбаннай тыйаатырын сүрүннүүр солиһа Александр Емельянов кинини кытта элбэх сыл биригэ үлэлээбитэ.

“Мин Нина Николаевнаны кытта араас испэктээккэ, араас сыанада биригэ ыллаабытым. Ол иһигэр “Ньургун Боотурга”, “Манчаары туһунан ырыада”, “Лоокукка уонна Ньургунуһа”, Чайковский “Евгений Онегин”-гар”, “Пиковая дама” операда. Москвада уонна Санкт-Петербурга ытыллар Саха сиригэр күннэригэр элбэхтик биригэ сымдыбылпыт. Холобур, 2012 сыллаахха Гостиннай дворга Петр Чайковскай “Москва” кантататын финалга толорбулпут. Ону таһынан, биһиги Арасыйыа атын куораттарыгар, ол иһигэр Арасыйыа “Кэмүс биһиллээр”, Минскэйга, Каунооска, Вильнюска, Пекингэ ыллаабылпыт.

Нина Николаевна – мин олохпор көрсүбүт саамай үтүө киһим. Биһигини мэлдьи өйүүр, санаабытын көтөҕөр, сыанада тахсыахпыт иннинэ сүбэлиирэ-амалыра, уустук, ыарахан кэмнэрибитигэр көмөлөһөр. Орто дойду олохтун түргэнник күрэммитэ олус хомолтолоох. Кини чутас дьондо, кэлиһгэлэрэ да, бүтүүн саха норуота да улахан сүтүктөннүбүт. Мин кини аатын алмааска ингэрибэттэрин истэн баран, ис сүрэхпиттэн үөрдүм. Кини аата үйэлэргэ ааттанна”, – диэн Александр Емельянов кэпсээтэ.

Интэриэһинэй чакчыс

Амма улууһун Эмиһигэр Нина Чигирева аатынан уулусса баар. Сотору кэмнэн кини аатын сүгэр уулусса өссө Амма бөһүөлэгэр баар буолуохтаах.

М.Н. Жирков уонна Г.И. Литинскэй операларыгар Нина Чигирева араас сылларга икки баартыйаны толорбута. Аан Алахчын уонна Күн Күбэй. Билигин Аан Алахчын баартыйатын СӨ норуодунай артыыһа Феодосия Шахурдина толорор.

“Нина Николаевнаны кытта Дьобуускайга да биригэ ыллыырбыт, араас сиргэ гостуруоллуурбут даҕаны. Аан бастаан Аан Алахчын партиятын Марина Константиновна Попова толорор этэ. Онтон кэлин ол оруол Нина Николаевнада тиксибитэ. Билигин мин ыллыбын.

Нина хаһан даҕаны киһи көрдөһүүтүн быһа gymmat, үтүө сүрэхтээх киһи этэ. Мэлдьи көмөлөһөр. Биһиги Чигиревтар дьэһэлэригэр үгүстүк мустарбыт. Онон, мин санаабар, кини ылдыытмсах майгытын үгүс киһи билэр буолуохтаах. Ол да иһин биһиги тыйаатырбыт Нина Чигирева аатын алмааска ингэри үйэттипиттэрин истэн, олус үөрдэ”, – диэн Феодосия Шахурдина кэпсээтэ.

Итини таһынан, кини Нина Николаевна устудьуоннарын туһугар олус кыһалларын, мэлдьи сүбэлиир-амалыын сылдыарын туһанан сэнэргээтэ. Кэлин бэйэтин кэлиһгэтэ буолбут үөрэнээччигэ, опера солиһа, Муусука үрдүкү оскуолатын выпускнига, тыйаатыр артыыһа Мария Михайлова Н.Н. Чигирева туһунан истигник ахтар.

“Нина Николаевнаны кытта муусука кэрэ эйгэтигэр үктэммит бастагы күннэрбэр билсибитим. Кини миһигин аңаардас Муусука үрдүкү оскуолатыгар үөрэппит көнөрү педагог буолбатах, кини – мэтр, мин настаабынныгым. Нина Николаевна күргэнэ Сергей Валентиновичтың миһигин ускуустуба эйгэтигэр сиэтэн киллэрбиттэрэ. Кинилэр биһиги көлүөнэҕэ сатабылы-маастарыстыбаны биэрбиттэрин таһынан, муусукада тапталы ингэрибэттэрэ”.

Үлэ дьоруойа

Дьыллар уонна дьоннор. Социалистической Үлэ Дьоруойа Михаил Федотов Алабар нэһилиэгин 1929 сыл ахсынньы 12 күнүгэр төрөөбүтэ 95 сылын туолла.

Алексей СЛЕПЦОВ

Социалистической Үлэ Дьоруойа Михаил Афанасьевич Федотов Алабар нэһилиэгин «Чаачыгый» колхозугар 1929 сыл ахсынньы 12 күнүгэр төрөөбүтэ. Быйыл төрөөбүтэ 95 сылын туолла.

1936 сыллаахха Алабар 7 кылаастаах оскуолатыгар үөрэнэ кирибитэ. Иккис кылааска үөрөнө-ригэр төрөппүттэрэ өлбүттэрэ. Аймахтарыгар итиллэн баран өрөспүүбүлүкэтээри детдомга итиллибитэ. Сэттэ кылааһы бүтэрэн баран профессиональ-

най-техническэй оскуолаҥа (ФЗУ) үөрэммитэ.

1944 сыллаахха бу оскуоланы бүтэрбитин кэнниттэн «Якутстрой» трескэ үлэҥэ ылыллыбыта. Үлэҥэ уопутуран, 1955 сыллаахха болуотунууктар биригээдирдэринэн анаммыта.

1956 сыллаахха ЫБСЛКС уобаластааҥы кэммиттэ эдэр ыччаты Дьокуускай куораты тутарга ыгырымы таһаарбытыгар биригээстэринэн путевка ылан үлэлээбитэ. Дьокуускайдааҥы комсомол куораттааҥы кэммиттэ Михаилы ычат-комсомольскай биригээдэни салайарыгар итэҕэйбиттэрэ. Эдэр са-

лайааччы үлэ хаачыстыбатыгар уонна онгортон таһаарымы үрдэтигэ сүрүн болдомтотун уурбута.

1958 сыллаахха «Якутстрой» калым биригээдэтин салайааччытынан өрө таһаарбыттара. Бу биригээдэ бастыггар кэккэлэригэр сылдыбыта.

ССРС Үрдүк Сэбиэтин Президиумун 1958 сыл, атырдьах ыйын 9 күнүнээҥи Ыйааҕынан Михаил Афанасьевич Федотовка Ленин уордьанын уонна «Сирлэ уонна өтүйэ» кыһыл көмүс мэтээлин туттаран туран, Социалистической Үлэ Дьоруойа үрдүк аат иҥэриллибитэ.

М. А. Федотов Дьокуускай

куорат уонна Саха Өрөспүүбүлүкэтин уопастыбаннай олоҕор актыыбынайдык кытта-ра. ССКП уобаластааҥы кэммиттэтин, ССКП Дьокуускай куораттааҥы кэммиттэтин чилиэннэрин, профсоюзтар уобаластааҥы кэммиттэтин, өрөспүүбүлүкэтээри норуодунай контуруол кэммиттэтин чилиэннэринэн үлэлээбитэ.

Михаил Афанасьевич тутууга элбэх киһини үөрөппүтэ, дьай-быта, ыччаты уһуйбута. Кинилэр айан-тутан таһаарыт дьыллар кини куораттыгар элбэхтэр, дьон-сэргэ көмүс-ньээкэ уйала-рынан буолаллар.

Биһиэхэ суруйаллар. Бастакылартан биирдэстэрэ

Былатыан КУОРКУН

Көҕүл тустуу биһиги, сахалар, таптыр сүгүрүйэр көрүҥмүт, сахалары албан ааттаабыта, суон сурахтаабыта.

Чурапчы бастакы көлүөнэ тустууктары ортотугар Николай Дмитриевич Соловьев-Нуучча Куола биригээсчү миэстэни ылар.

2014 сыллаахха Дьокуускай куоракка көҕүл тустууга Араассыйа чемпионаты ытыллыбыта. Ыгырымылаах билиэппинэн кириэн аналлаах миэстэбин булдум. Аттыбар нууччалар хааннаах, толук көрүҥнээх киһи олоҕор, тустууну сэнээрэр буолан, бэтэрээн тустуук Николай Соловьев быһыылаах диэн тутта сэрэйдим. Киһим мин диэки эргиллэ түспүтүгэр, дорооболостум, билсэн сахалар сэнэргэстибит. Тустуу көрө олоҕон, бэйэбит уолаттарбыт туста табыстахтарына, көх-нэм буолан тустууктарыбыт «ыалдыабыт». Эбизтэ кэмигэр остолобуойга эбизтээн кэллэбит. Киһибэр боппурос биэрэн ыйыталастым: «Николай Дмитриевич, эн Дмитрий Петрович Коркин бастакы үөрэнээччигэр, ханна, хайдах билсэн Дмитрий Петровичка эрчиллэ кэлбиккиннэ, бэйэҥ тустуун билсиккиннэр эрэ?», — диэтин.

«Мин — төрүт Чурапчыбын. Болтоҕо нэһилиэгэр 1939 сыллаахха төрөөбүтүм. Оҕо сааһым Аҕа дойдуга Улуу сэриитин, сүт-кураан кэмнэригэр ааспыт. Ийэм Февронья Дмитриевна Чурапчытан биригээсчү таһаарымы дьахталлартан биригээстэрэ этэ, МТС-ка үлэлээбитэ. 1942 сыллаахха Чурапчы оройуонун 41 колхозун дьонно күүс өттүнэн Булуҥ, Кэбээйи, Эдьигээн оройуоннарыгар көһөрүллүбүттэрэ. Биһиги дьон кэргэн көһүүгэ эһэм, эбэм, ийэм, таайым, ийэм биригэр төрөөбүт балта Марфа Дмитриевна Соловьева уонна кыра оҕо, мин, Кэбээйигэ көһөрүллүүгэ сылдыбыппыт. Көһүүттэн кэлэн баран, Хатылыга «Кыһыл

сиэмэ» колхозка кирибиппит. Мин сэттис кылаас кэнниттэн 1955 сыллаахха Хатылыга колхозка үлэли тахсыбытым. Ол үлэли сырыттаппына, 1956 сыллаахха Дмитрий Петрович Коркин Ленинградтааҥы А. Герцен аатынан педагогическай институту бүтэрэн, Одьулуун нэһилиэгин сэттэ кылаастаах оскуолатыгар үөрэх чааһын сэбиэдиссэйинэн, нуучча тылын уонна литературатын учууталынан анаммыт этэ. Сүрүн үлэтин таһынан көҕүл тустуу сивэсийэтин нэһилиэк ыччатын, оскуола үөрэнээччилэрин түмэн ыттар сураһын истибитим. Одьулуунтан Чурапчыга диэри 10 биэрэстэ сиртэн сылдьан тустуу курубуогу салайбыта. Кизэ 19 чаастан икки чаас устата дьарыктыыра. Кизэ хойут бүтэн баран, сатыы Одьулуунга барар, түүнүн уруогар бэлэмнээр. Сарсыарда уруогар тахсар. Билигин санаатахха, ол бэтэрээн дьаала буолбатах эбит. Одьулуун нэһилиэгэр биригээс үлэлээбитин кэнниттэн, оччотооҕу Чурапчы орто оскуолатын дириэктэрэ Гаврил Дмитриевич Ефимов оройуон салалтатыгар туруорсан, бэйэттэн сөбүлэһин ылан, 1957 сыл күһүнүгэр Чурапчы орто оскуолатын учууталынан киллэрибитэ. Мин Хатылыга колхозка үлэли сылдьан бу сыл көҕүл тустууга Чурапчыга Дмитрий Петровичка эрчиллэ кирибим. Магнай көрүүбэр сүрдээх кытаанах, дьиппин көрүҥнээх,

ол эрээри ыкса биллэстэххэ, сүрдээх аһынныс, үчүгэй майгылааҕа. Чурапчыга райпоҕа оробуочайынан үлэҥэ кирибим. Манна Сэбизскай аармыйа кэккэтигэр сулууспалы барыахпар диэри үлэлээбитим. Ол сылларга көҕүл тустуу өрөспүүбүлүкэ саҥардым тэнийэн эрэр кэмэ этэ. Билигин курдук араас спортивной инвентардар, спорт саалалара, спортивной кестүүмнэр суохтара. Күһүн саҥа тустуу гимнастической мааты аҕалан, ычат комсомольскай оскуолатыгар, көрдүөргө, кулуупка дьарыктанарбыт. Дьарык былаанынан ситиһиллээхтик ытыллар. Ол кэмгэ МТС-ка үлэлээбитим. Дьарыктанааччылар үгүспүт механизатор үлэиттэрэ этибит — суоппардар Сидор Попов, Семен Неустроев, тырактарыстар Петр Николаев, Федор Зверстов, Николай Давыдов, силиэсэр ини-биһилэр Павел, Антон Макаровтар, үрдүк кылаастаах үөрэнээччилэр Виктор Кривошапкин, Василий Шадрин, Николай Пермяков, учуутал Максим Сибиряков уо.д.а.

Онтон ыла, көҕүл тустууга таһаарыстым көрсүбүүлэр саҕаланаллар. Магнай утаа, Саха судаарыстыбаннай университетын сүүмэрдэммит хамаандатын кытары ытыллар. 1957 сыл күһүнүгэр үс оройуон уолаттарын бастакы улахан күрэхтэһиилэрэ буолар. Манна Таатта, Мэнэ Хангалас бөһөстөрүн, Чурапчылар илинлээх-атахтаах онорботохторо. Илин эгээр оройуоннар күрэхтэһиилэрэ Чурапчыга ытыллыбыта.

Дьокуускай куоракка өрөспүүбүлүкэ биригээстэ уонна хамаанданан бастыыр илин өрөспүүбүлүкэ иккис чемпионатыгар Дмитрий Петрович дьарыктаабыт тустууктара үгүс биригээстэх миэстэни ылбыттара. Оройуон чизин Иван Федотов, Гаврил Артемьев, Федор Винокуров, Дмитрий Коркин, Иван Дьячковский, Николай Собакин, Виктор Кривошапкин, Федот Захаров, Максим Сибиряков көмүскээбиттэрэ. Ити кэмтэн ыла, Дмитрий Петро-

вич аата-суола киэҥник биллэн барбыта.

Улуу тириэньэр Дмитрий Петрович кэлэн көҕүл тустууну саҕалаан, төрүттээн, дьарыктаан, саха дьонун, Саха сиригэр бүтүннүү Аан дойдуга дорҕоонноохтук ааттатта. Үс саха уола олимпиадага тийэн кыайан-хотон кэлэн, бу аһыах ахсааннаах Саха норуоттар үөрүүнү-көтүүнү аҕалбыттара.

Мин Саха сиригэр 1960 сыллаахха 97 киллээх уонна 1961 сыллаахха 97 киллэттэн үөһэ ыйааһыннаах бөһөстөргө чемпионнаабытым. Иккитэ биригээстэх миэстэлэри ылаттаабытым. РСФСР Уһук Илинги зоналыгар үгүс миэстэ буолбутум, РСФСР чемпионатыгар иккитэ тийэн тустубутум. 1960 сыллаахха РСФСР «Урожай» уопастыбатыгар үгүс миэстэни, РСФСР «Трудовые резервы» күрэхтэһиитигэр иккис миэстэни ылбытым, ити 1966 сыллаахха этэ.

1962-1965 сылларга Сэбизскай аармыйа кэккэтигэр сулууспалаан кэлэн баран, Намга аһылыбыт суоппардар куурстарыгар үөрэнэн, суоппар идэтин баһылаабытым. Онно кэргэммин Евдокия Алексеевнаны көрсөн, ыал буолан, оҕолонон, Намга, Граф Биэрэгэр дьон-уот тэринэн олохсуйбутум. Суоппарынан 45 сыл үлэлээбитим.

Улуу тириэньэргэ Дмитрий Петрович Коркинга дьарыктаммыппынан, киэн туттабын, олоҕум дьоллоох түгэнинэн ааҕынабын», — диэн кэпсээнин түмүктэтэ.

Николай Дмитриевич Соловьев-Нуучча Куола хожу, көнө, үтүө майгылаах, Сойуус араас куораттыгар Саха сиригэр сүүмэрдэммит хамаандатыгар кириэн, Саха сиригэр биллиллээх тустууктары Николай Гоголевы, Семен Дмитриевы, Петр Гаврильевы, Альберт Захаровы, Петр Алексеевы, Владимир Варламовы, Владимир Даниловы, Эдуард Гегеевы, Зосим Ивановы, Максим Сибиряковы, Василий Румянцевы, Александр Кочаны кытары элбэх түмсүүлэргэ, күрэхтэһиилэргэ сылдыбыт, доҕордоспут киһи

буолар. Ону үгүс хаартыскаларга биригэр түһүспүтэ туохулууллар.

Чурапчы оройуонун чизин элбэх күрэхтэһиилэргэ көмүскээбитэ. Орто аҥаардаах, орто, ырахан аҥаардаах ыйааһыннарга Чурапчы уолаттара Максим Сибиряков, Николай Соловьев, Сидор Попов, Федор Зверстов күннээн тустар сылларыгар өрөспүүбүлүкэ мөлтөхтөр даппахтара.

Чурапчыга көҕүл тустуу күннээн сайдар кэмнэригэр ССКП Чурапчытааҥы райкомун 1-кы сакирэтээрэ Чурапчы оройуонун Бочуоттаах олохтооҕо Илья Павлович Листиков манньык хаһыакка суруйан турар: «Оччолорго сотору-сотору ытыллар үрдүк тардыһылаах, тэриллilлээх спортивной күрэхтэһиилэри чурапчылар төрүт умнубат буолуохтаахтар. Ол барыта бэйэм харахпар, киһиэлиэнтэтин курдук, элэҥнээн ааһаллар. Коля Соловьев харса суох атаахха кириэрэ, Михаил Сисолятин ыраахан ыраастык өттүктүүрэ, Сидор Попов, Семен Неустроев, Вячеслав Карпов о.д.а. киһини астынналар гына тустан бачыгыраталлара».

Хара магнайгыттан «Куоркун бочоча» дэппит магнайгы көлүөнэ тустууктары оччотооҕу эдэр көлүөнэ ханна да умнубат.

Чурапчылар бэтэрээн тустуук Николай Дмитриевич Соловьев умнубаттар, ынырылаах ыалдыт быһыытынан, биригэр дойдутаахтара спорт тэрээһиннэригэр ыгыраллар. Быйыл тохсунньуга физкультура хамсааһына 100 сыллаах үбүлүөйүгэр Намтан кэлэн таһаарыстарын, үлээннээхтэрин кытта көрсөн, ыра-хоро кэпсэтэн, санаатын этэн үчүгэй тэрээһинтэн астынныта, үөрбүтэ.

Саха тустуутун дьыҥыах туоһута билигин 85 саастаах, Хатын Арыы нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо Николай Дмитриевич Соловьев Нам улуунун киһинигэр Граф Биэрэгэр бочуоттаах сынныалаҥыга олоҕор. Киһиэхэ доруобуйаны, бары үчүгэйи баҕарабыт.

Тимир уһун кыһатыгар уһуйуллаллар

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Чурапчы нэһилиэгэр Андрей Листиков аатынан үөрэтэр-онгоруон таһаарар киин уһанар сыһаар тийэ сырыттыбыт.

Киирээти кытары, тимир тыһаа дып-лыгкынас, ким эрэ онгоһугун мээрэйдиир, сорохторо номнуо биилээхтэрин сытыыдаан кылаанныы тураллар.

Уруккута мас ууһа, билигин оҕолору тимиринэн уһаннаыга уһуйар **Дмитрий Барашков** кытары билсипитим ыраатта.

Дима урут-уруккутан абатын батыһа сылдьан маһынан уһанар эбит буоллабына, билигин төрдүс сылын үөрэтэр-онгоруон таһаарар киингэ куруһуок салайааччытынан үлэлиир.

●●● "Билигин Борис Дьяконов тэрийэн үлэлэппит дьыаланы салгыы сылдьабын. Баҕалаах оҕолор сүрүн үөрэхтэрин кунниттэн кэлэн, эбии дьарыктаналлар. Билигин 5-6 оҕо идэтиэн дьарыктанар, онтон атыттар Чурапчы гимназиятыттан, Хатылы, Одьулуун орто оскуолаларыттан биирдиклээн оҕолор кэлэн үлэлииллэр. Идэтиэн, дьэтигэр бэйэтэ мастарыскай тэринэн үлэлэтэ сылдьар биир уоллаахпын — Иван Павлов аатынан Чурапчы орто оскуоланын үөрэнээччигэ Эрсан Макаров буолар. "Кыһыран-абаран, күүскүнэн күһэйэн туран, ханнык да сибааккыни үүннэрбэккин" дииллэрини, бу идэҕэ саамай сүрүнэ — оҕо бэйэтэ баҕалаах буолуон наада. Туттар оборудованиетыт ситэтэ суох, инникитин мастарыскайбыт кунгирэ эбитэ буоллар, итиннэ тимир охсор өтүө (пневмомолоток) наада, очкотугар элбэх устууканы онгоруор кыахтанарбыт. Үлэлиир баҕа баһаам. Оҕолор бу куруһуокка 1,5 чаас устата уһаналлар, быраактыка

көрдөрбүтүнэн, оҕо наһаа уһунуок үлэлиир сылаалаах". Куруһуокка ааспыт нэдиэлэҕэ сангардыы кэлбит, Иван Павлов аатынан Чурапчы орто оскуоланын 5 "Б" кылааһын үөрэнээччилэр Андрей Прокопьев, Дьулустан Харитонов уонна Саша Спиридонов үлэли-хамсыы сылдьаллара.

"Ааспыт нэдиэлэ чаппазиргэр кэлбитим, эрдэ уһаммат этим. Арам Анатолий Чурапчытаабы олох-дьаһах хомунааһынай хаһаайыстыбатыгар сыбаарсыгынан үлэлиир. Ол иһин арам курдук тимиргэ уһуйуллалары, бу куруһуокка ийэм субэтинэн дьарыктана кэлбитим. Билэр оҕолорбут кытары сылдьар буолан үчүгэй, быһах онгоруот, интэриһинэй эбит", — диир Саша Спиридонов бэрт сэргэхтик кэпсэтэ.

Дириэктэри үөрэх чааһыгар солбуйааччы Константин Иннокентьевич Филиппов:

●●● "Тимир уһун кыһата биһиги кииммитигэр 2016 сылтан үлэлиир.

2016 сыллаахха 6х6-лаах эргэ дьыэ көһөрүллэн кэлэн, мастарыскай дьыэ тутуллубута. Биһиги тэрилтэбит бэтэрээн үлэһитэ Борис Гаврильевич Дьяконов маһынан уһаныы-производственной үөрэхтээһин маастара, тимиргэ көһөн 2021 сылга диэри таһаарылаахтык үлэлээбитэ. Василий Попов-Бааха Ууһу кытта үлэлэһэн, 2 сыл устата Мырылаба кини базатыгар балаакканан лаабыры үлэлэппитэ, өрөспүүбүлүкэ араас мунууктарыттан оҕолор кэлэн сылдьыбытара.

Онтон 2021 сыллаахха эдэр үлэһит Дмитрий Константинович Барашков ананан, куруһуок салайааччытынан бэрт таһаарылаахтык үлэли сылдьар. Куруһуок сүрүннээн Иван Павлов аатынан оскуола 12-тэн үөһэ саастаах үөрэнээччилэрэ сылдьаллар. Тимиринэн бы-

тархай онгоһуктары онгоруолор, ол курдук светильниктэри, быһахтары, сувенирдары, араас көрүг-наконечниктары. Ылархан ыйааһыннаах тимир, малы-салы көтөхпөттөр, сыбааркаҕа үлэлээбэтэр.

Дмитрий Константинович 2023 сыллаахха улууска ытыллыбыт "Сүрэхпин оҕолорго аныбын" диэн эбии үөрэхтээһин педагогтарын куонкуруһугар иккис миэстэни ылары ситиспитэ. Ити сыл сэттиннэтигэр куруһуок үөрэнээччилэрэ анал байыаннай дьайыы кыттылаахтарыгар анаан 10 саха быһабын онгоруон ытыллытара.

Былырыын Чурапчыга ытыллыбыт илин эгээр оскуолаларын финансовай толкуйдарын уонна бизнес-инкубатордар дьаарбангаларыгар Дмитрий Константинович үөрэнээччилэрин онгоһуктара үрдүк биһирэбили ылбыта.

Чурапчы нэһилиэгин үбүлүүдээх 375 сылыгар анаан, куруһуок үөрэнээччилэрэ Чурапчы улуһун, Саха өрөспүүбүлүкэтин, Арассыыйа былаахтарын тимир наконечниктарын онгоруон бэлэхтэбииттэрэ.

Бэс ыйыгар "Уус кыһата" диэн сайынгы лаабыры үлэлэттибит. Лаабырга барыта 10 оҕо сырытта, бүтэллэригэр быһычча охсон илдьэ барбытара.

Ааспыт саас куруһуок 4 үөрэнээччигэ салайааччыларын кытта Таатта улуһун Бааһаҕатыгар тийэн, Борис Федорович Неустроевтыын-Мандар Уустуун көрсөн кэлбиттэрэ. Мандар Уус кыһатын, мусуойун, могол ураһатын көрбүттэрэ.

Бэс ыйын 1 күнүгэр "Боотур уус сыдыаннара" муниципальнай бырагыраама чэрчитинэн ытыллыбыт улуустаабы "Оҕо саас" ыйааһар Дмитрий Константинович үөрэнээччилэрин онгоһуктара биһирэбили ылбыта.

Алтынньыга, Дьокуускай куоракка ытыллыбыт өрөс-

Дмитрий Барашков үөрэнээччилэрин кытта.

Үөрэнээччилэр дьарык кэмигэр. АЛПТАР ХААРТЫСКАҕА ТУУ-ЭРҮМПЭРЭ

пүүбүлүкэтээҕи эбии үөрэхтээһин педагогтарын форумугар Дмитрий Константинович Барашков үөрэнээччитиниин Эрсан Макаровтыын бэйэлэрин онгоһуктарын быыстапкаларынан кыттыбытара.

Манна биһиги **Эрсан Макаровы көрсөн кэпсэттибит.** Тимиринэн номнуо бэйэтэ уһанар үлэһит уол туһунан өссө инникитин репортаж бэлэмниирбит буолуо диэн саныыбыт.

●●● "Бу куруһуокка иллэрээ сыл, аан бастабын, тугу даҕаны билбэт киһи бэйэм баҕабынан кэлбитим. Быйыл күһүн "Юные мастера" диэн өрөспүүбүлүкэ күрэсэр 3-с ис-

тизпэннээх лауреат буолбутум. Улахан ситиһим — ити буолар. Билигин быһаҕы онгоруор кыах-таахпын, кыыны сүөһү тириитинэн уонна кутуругунан быһан онгоруобун. Тимир сааһастааччы бэйэтин баҕатыттан көрөн учуоттуубун, сүрүннээн 65г диэн боростуой хара тимиринэн онгоруобун. Бу тимир сахабыт сириг тыйыс тымныытыгар саамай табыгастаах диэн сыаналыбын, түргэнник сытыланар, сиргэ-уокка илдьэ сылдьарга олус үчүгэй. Сорохтор түргэнник дьэбиннирэр дииллэр эрэри, ханнык баҕарар быһаҕы сөпкө туһанан, көрө-истэ сырыттаахха, үйэлээх. Оҕо манна кэллэбинэ, үлэлээн иһиэн наада, оччоҕо барыта табыллан иһиэҕэ", — диир 10-с кылаас үөрэнээччигэ Эрсан кэпсэтэ.

Эбэрдэлиибит

Эн бэриниилээх үлэбинэн уонна үрдүк ситиһиилэргинэн ойуур хаһаайыстыбатын салаатыгар үлэлиир эдэр исписалиистэргэ үтүө холобур буолабын, эйигинэн киэн туттабыт.

Күндү киһибитигэр чэпчэн доруобуйаны, тус олохтор, дьыэ көргөнтүгэр туруктаах, байылыат олобу, дьолу-соргуну баҕарабыт!

Чурапчытаабы ойуур хаһаайыстыбатын кэлэктибэ.

Чурапчы нэһилиэгин Бочуоттаах олохтообун, Ойуур хаһаайыстыбатын бэтэрээнин, РФ бочуоттаах донорун **Николай Романович Дьячковский** «Килбиэннээх үлэтин иһин» мэтээлинэн, «Ойуур хаһаайыстыбатыгар өгөлөрүн иһин» бэлиэһин наҕараадалааһыккынан, ис сүрэхтэн эбэрдэлиибит!

Итини тэнэ Николай Романович сэттиннэ 29 күнүгэр ытыллыбыт өрөспүүбүлүкэтээҕи үлэ кэлэктииптерин «Славим дружбой и трудом край олонхо» уус — уран айымньытын бэһис бэстибээлигэр кытан, фольклор жанрыгар бастагы истигээннээх лауреат үрдүк оотын ылла.

Инфографика

Биллэри / ОБЪЯВЛЕНИЕ

Кэтэһиилээх Саҥа дьыл бырааһынньыга чугаһаата

Саҥа дьыллааҕы харыйаны (бэһи) кэрдиигэ хайдах кенгүл ылабыт?

Чурапчытаабы ойуур хаһаайыстыбатыгар кэлэн, олохтоммут формалаах сайабылыанна суруйабыт, пааспар куопуйата уонна ИНН ирдэнэр.

2024 сылга харыйа (бэс) сыаната:

1 миэтэрэ - 52,00 солк.
1,1-2 миэтэрэҕэ диэри - 80,89 солк.
2,1-3 миэтэрэҕэ диэри - 173,34 солк.
3,1-4 миэтэрэҕэ диэри - 239,79 солк.
4,1 миэтэрэттэн үөһэ - 306,23 солк.

Сокуоннаа суох харыйа маһы кэрдиигэ 5 тыһ. солк. диэри ыстараап түһэриллэр. Онуоха 5 тыһ. солк. үөһэ хоромньу тахсыбыт буоллабына, гражданин холобунай эппиэкиэ тардыллан сөп.

Билсэр төл: 41 - 594.

Чурапчытаабы ойуур хаһаайыстыбата.

Кэриэстэбил

Биһиги Чурапчы орто оскуолатын 1974 сыллаахха бүтэрбит, биһигэ үөрэммит, ытыктыыр доборбут, оҕо сааспыт арах-сыспат аргыһа, талааннаах педагог, Российской Федерация биһир кэлим орто үөрэхтээһинин Бочуоттаах үлэһитэ, Чурапчы улуутун "Үөрэх сайдыытыгар кылаатын иһин", «Учууталлар учууталлара» бэлиэ хаһаайына, Саха сиригэр Учууталларын II-с сийиэһин дэлэгээтэ, **Макарова Марфа Афанасьевна** кытта бэһис кылаастан биһигэ үөрэнэччү, оонньооччу, көрүлээн, добордохон кэлбиһит. Биһигэ үөрэммит оҕолоругар, биһигэ, оҕо сааспыт сырдык өйдөбүлүрэ биһиги Марфабытын кытта ыкса сибээстээхтэр, сырдык сыдыайынан оҕо сааспыт, биһигэ үөрэммит кэмнэрибитин кизэргэтэллэр. Холку, сайаҕас майгылаах, ылыннарылаах тыллаах, лидер характердаах, ылыммыт дьыалатын хайаан да тийгээрттирдэр биһиги Марфабыт – выпуск биһир тумус туттар киһитэ этэ. Выпуск тэрээһиннэрэ, көрсүһүлэрэ Марфата суох барбат этилэр – аттыгар тэрийэр оҕолору бэйэтин тула тардан, кыһанан, олус үчүгэй

Макарова Марфа Афанасьевна 1956 сыллаахха ахсынны 31 күнүгэр Сыланг нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Оҕо сааһа Чурапчыга ааспыт. С.А.Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын 1974 сыллаахха бүтэрбитэ. Оскуоланы бүтэрээт, бастаан, үөрэххэ кирибэккэ, ийэтигэр көмөлөһөн "Маарыкчаанга" үлэлээбитэ. 1978 сыллаахха Саха судаарыстыбаннай университетигар историко-филологической факультет саах салаатыгар үөрэнэ кирибэтэ. Үөрэнэр кэмигэр группэ комсомунан, старостатынан талыллан, биһигэ үөрэнэр оҕолорун түмүтэ. "Чайка" устудьуоннар тутар этэрээттиригэр кириэн, Сунтаарга, Усуйаанаҕа сылдьыбыта. 1983 сыллаахха үөрэбин ситиһилээхтик бүтэрэн, Кэбээйигэ Сиилтэ орто оскуолатыгар саах

көрсүһүлэри, тэрээһиннэри тэрийэрэ. Оскуоланы бүтэрэр бэлиэ кэммитигэр биһиги выпуск бары көхтөөхтүк туруна, «Биһиги дьикти сааспыт» диэн кинигэни таһаарбыппыт. Онно биһиги Марфабыт кинигэни хомуйан онгорооччуларга биһирдэстэрэ этэ, олус эппиэтинэстээхтик сыһаннаһан, бэртээхэй кинигэ тахсыбыта.

Кини спорка олус сыһаннаах, сүрдээх дьулуурдаах спортсменка этэ, волейболлурун олус сөбүлүүрү, оскуола спортнай хамаандатыгар актыыбынай кыттааччы, оскуолатын, улуутун чизһин элбэхтик көмүсүлээбитэ, үгүс добортордоох, дьүөгэлэрдээх этэ. Доботорун олус сыаналыыра, биһигэ үөрэнэр оҕолоругар, дьүөгэлэригэр, хас биһирдиригэр истинник, болсумтолоохтук сыһаннаһара. Кини олоҕо көхтөөх позициялаах, киһини бэйэтигэр тардар, түмэр дьобурдаах буолан, улахан ытыктанара. Ханна да түгэнгэ наада буоллабына, олус сөптөөхтүк сүбэллэрэ-амалыы-

ра, көмөлөһөрө. Бэйэтин ахтытыгар «Доботор. Истин эрэллээх добор – киһиэхэ бу олоҕо бэриллэр саамай күндү бэлэх. Аттыгар хайа да түгэнгэ өйдүүр, өйдөһөр чугас доботордоох буоллабына, эн – эрэллээххин, эн – күүстээххин» – диэн ахтыбыта.

Марфа Афанасьевна идэтинэн саах тылын уонна литературатын учуутала этэ. Кини Кэбээйи улуутун Сиилтэ оскуолатыгар үөрэбин бүтэрээт, направиенинан баран ситиһилээхтик үлэлээбитэ. Онтон төрөөбүт улуутугар Чурапчыга Хадаар орто оскуолатыгар кэлэн өр сылларга саах тылын учууталынан, завууһунан, дириэктэри солбуйааччынан олус таһаарылаахтык үлэлээбитэ. Элбэх оҕону төрөөбүт тылын ытыктыырга, уус-уран литературабытын билэргэ, өйдүүргэ, саах биллиилээх суруйааччыларынан кизэн туттарга сыраллаһан туран үөрэппитэ.

Чурапчыга С. А. Новгородов аатынан орто оскуолаҕа иитэр-үөрэтэр үлэҕэ завуу-

нан таһаарылаахтык үлэлээбитэ. Кэлэр көлүөнэни иитиһигэ-үөрэтиһигэ олобун анаабыт киһи, үөрэппит учууталларын олус күндүтүк саныыра. Ол курдук, кини тус ахтытыгар «Мин оскуолаҕа отут сыл устата үлэлиирбэр үөрэппит учууталларым иитэр-үөрэтэр нымаларым, идэҕэ бэриниилээхтэрин туһаммыт түгэним элбэх. Билигин үөрэнэччилэрим эйгээс сыһаннара, истин махталлара сөптөөх суолу тутуспуппун кэрэһилииллэр» диэн ахтыбыта.

Кэники сылларга Чурапчыга С. А. Новгородов аатынан орто оскуолаҕа Методико-издательской киһигэ олус айымнылаахтык, олобун тийэх күнүгэр диэри үлэлээн, оскуола историкатын үөрэтэн, түмэн, оскуолаҕа үлэлээбит учууталлары, үөрэммит оҕолору үйэтигэн, олус үчүгэй, фундаментальной үлэлэри оҕорон үөрэммит оскуолатыгар бэлэх хаалларбытын биһиги, биһигэ үөрэммит доботорго, үөрэбит, астынабыт.

Күндүтүк саныыр, ытыктыыр доборбут, дьүөгэбит Марфа

Афанасьевна айымнылаах олоҕо, эдэр көлүөнэни иитиһигэ-үөрэтиһигэ олобун анаабыт үтүө санаата, иһирэх көмөтө үйэлэргэ үтүө тылын ахтыла туруоҕа, өйдүгүгэр-сүрэхпитигэр мэлдьи баар буолуоҕа, өйдүү-саныы, кизэн тутта сылдьахпыт.

Олус элбэх идэйдээх, үгүс билиилээх-көрүүлээх, «Учууталлар учууталлара» Бочумнаах дуоспуруннаах Барыбытын ситимниир, Көрөр-истэр сүбэллэр, Тумус туттар киһибит – биһиги Марфа Афанасьевнабыт.

1974 с. Чурапчы С. А. Новгородов аатынан орто оскуолатын бүтэрбит 21-с выпуск.

Холку, номоҕон мөссүөнүн умнуохпут суоҕа...

тылын уонна литературатын учууталынан ананан барбыта. Онно аҕыс сыл устата үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ. 1991 с. төрөөбүт улуутугар төннөн кэлэн, С.Д. Флегонтов аатынан Хадаар орто оскуолатыгар саах тылын уонна литературатын учууталынан, дириэктэри үөрэх чааһыгар солбуйааччынан бэриниилээхтик үлэлээбитэ. 2012-2013 с. үөрэх дьылыгар Чурапчы орто оскуолатыгар ытырыллан, дириэктэри иитэр-үөрэтэр үлэҕэ ананан үлэлээбитэ. Салайааччы быһытынан кизэн билиилээх, ирдэбиллээх, үлэтигэр бэриниилээх этэ, кэлэктиип ытыктабылын ылбыта. 2014 сылтан информационнай

библиотечнай киһигэ методиканын аноммыта. Бу үлэтигэр үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ. Кини салаататынан оскуола үлэтин-хамнаһын биһирдирэр араас хайысхалаах үлэ ытыллыбыта. Ол курдук, «Грани педагогического мастерства» диэн методической брошюралар, «Формирование компетентности обучающихся в условиях сельской школы», «Реализация ФГОС нового поколения: проблемы, опыт и перспективы» диэн хомурунуукар, ону таһынан биһирдирдээн учууталлар методической брошюралара бэчээттэннилэр. Марфа Афанасьевна биһир сүрүн үлэтинэн "Дархан кыһата"

сурунаал буолар. Бу сурунаал 2013 сылтан тийгин быспакка, оскуола үлэтин-хамнаһын, саахтатан-саах сонуннарым, тэрээһиннэри, ситиһиһирин сырдатан, оскуола историкатын пуондатын хангатыга дьогун кылаатын киллэрэр. Эссе биһир сүрүн үлэтинэн дуалнай үөрэхтээһини салайыы буолар. Оҕолор оскуоланы бүтэрэллэригэр ситиһ-хотуу аттестатын таһынан, "социальной нээтиһе", "делопроизводитель", "иитэччи көмөлөһөөччүтэ" диэн идэлэри баһылаан тахсаллар. Сүрүн үлэтин таһынан, педсэбиэт солбуллубат экирэтэринэн уонна "Профилактика сүбэтин" чилиэнинэн үтүө суобастаахтык

үлэлээн кэлбитэ. Марфа Афанасьевна үөрэхтээһин эйгэтигэр өр сыллаах ситиһиһилээх үлэтин үрдүкү салаататтан аноммыт үгүс наһараадата туоһулуур: РФ уопсай үөрэхтээһинин Бочуоттаах үлэһитэ, "Учууталлар учууталлара", "Чурапчы улуутугар үөрэх сайдыытыгар кылаатын иһин" бэлиэ хаһаайына, "Барыбыт" пуонда стипендиата, СӨ учууталларын XI-с сийиэһин дэлэгээтэ. Марфа Афанасьевна көнө, судургу майгыта, дьонго барытыгар биһир тэн сыһыана, үлэтигэр ирдэбилэ барыбытыгар холобур буолуоҕа. Кини холку, ыраас номоҕон мөссүөнэ хаһан да умнууллоу суоҕа.

С.А.Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын кэлэктиипэ.

Эдьийбитин, ийэбит курдук саныыр чугас киһибитин суохтуубут, ахтабыт...

Тапталлаах эдьийбит, ийэбит курдук саныыр чугас киһибит **Макарова Марфа Афанасьевна** бу дьыл, ахсынны 12 күнүгэр олохтон туораабыта номнуо 40 хонуга туолла. Эдьийбит эдэр сылдьан "юрист буолуохпун баҕарарым" диһэрэ. Ол эрэри оҕону эрдэттэн сөпкө иитэн, үөрэтэн-такайан таһаарыахха, олобун суолун сөпкө тайааннарыахха диэн өйдөбүлүнэн, педагог идэтин талан, өр кэмгэ оҕо иитиһигэр таһаарылаахтык үлэлээбитэ. Российской Федерация биһир кэлим орто үөрэхтээһинин Бочуоттаах үлэһитэ, "Чурапчы улууту-

гар үөрэх сайдыытыгар кылаатын иһин", «Учууталлар учууталлара» бэлиэ хаһаайына, үлэ бэтэрээнэ буолбута. Эдьийин оҕолорун тэнгэ бэбэйдэһэн, хас биһирдиритигэр ийэли иһирэх тапталын иһэрбитэ. Олохпутугар суолбутун буларбытыгар, үөрэнэн, үлэһит буолан, доборбутун атахтарыгар туруорсан, биһирдирдирдэ тэнгэ эбэ буолан, тапталын, олобун анаата. Көнө майгыта, ылысбыт дьыалатын тийгээр тиздэр дьаныара, доботоругар бэриниһтэ, тулалыыр эйгэтигэр таптала биһигэ, ыччаттарытыгар үтүө холобур буолуоҕа. Мин кинини

куруутун аттыбар баар, олобун тухары арыаллыы сылдьар аанньаалым, сүдү сүбэһитим курдук саныырым. Сарсыарда айыы ватсап ситиминэн уруйдаан, үүммүт күнгэ алгыстаан, дурда-хаахха буолара сааһа астыһан... Киһи тылын элпэт, сыаналаабат сүтүгүн сүрэхпитинэн сэрэйэбит, куппугунан билэбит. Күндү киһибитин өрүүтүн махтана ахта-саныы сылдьахпыт.

Балтылара Полина, Мотя, бырааттара Степа, Тима дьиз кэргэннэрэ.

КУТУРБАН

Күндү киһибит, ыкса ыалбыт, барыбытыгар эрэллээх доборбут

МАКАРОВА Аанчык – Анна Петровна ыарахан ыарыттан олохтон туораабытынан, аймахтарыгар бары Матвеевтарга, Макаровтарга, доботоругар дириг кутурбаммытын тиздэбит. **Чурапчыттан, Дьонуускайтан Калачевтар, Павловтар, Антоновтар.**

Учуус сонуннарым бу сизэни кизэр кэрүг

"САНА ОЛОХ" хэһиһ

Кылабынай эрэдэктэр **ГОРХОВА Лариса Васильевна**

Эрэдэктэр: СӨ Барыбытыгытат, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Сахабаччыт" Судаарыстыбаннай автономнай тэрилтэ, **Таһаарыччы:** СӨ "Сахабаччыт" ГАУ **Таһаарыччы адыраһыт:** 677000, Дьонуускай к., Ортохонноотте уул, 31, 124 кай, **телефон:** (411-2) 34-39-17 **e-mail:** sakhabachchit@mail.ru, sakhabachchit@mail.ru, Российскай Федерацият Россияттар СӨ салааталыгар 2020 с. бос ыйын 3 күнүгэр регистрациялаах нүмүгүр – **ПН № 14-00659.**

Эрэдэктэр адыраһыт: 678670, Чурапчы сэт., П.П.Павлова, 26 а. **Телефоннэригэр:** эрэдэктэр – 41-332, оҕолор – 41-265, **E-mail:** sanaoloh@mail.ru, **сайт:** sanaoloh.ru, **telegram:** @sanaoloh

Ааттар сурутар элпэр саах редакцият позициятыгар мэхти сөп түбэйэр буолуох. Сурутар ыһыгыттар чыһаар ыһаарылаахтарыгар элпэтиннэ ааттар тус байыт сүтэр.

Индекс: ПИ964. Баччыкы сайлас № 48 (11976). Кэһейэ 2 бл. Ахсаана 1050. Хаһаат сыанаата 24 солк. Хаһаат нэһилээх биһирдэ: бээтинсэ тахсар.

Хаһаат 12.12.2024 с. баччыкы бэриһинэ, 13.12.2024 с. таһыста. Дьонуускай к. Вокзальскай переулок, 20 №-дээх дьонтигэр, "Ю.А. Гагарин аатынан Дьонуускайлаахы өрөспүүбүлүкэтээҕэ типография" АУО бачээттинэ.

@SANAOLOH